МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ПРАВ ЖІНОК У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач ІІ курсу 10-283 М (з) група
Спеціальності:
262 «Правоохоронна діяльність»
Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»
Воробйов Сергій Олександрович
Керівник **к.ю.н., доц. Гавловська А.О.**
Рецензент **д.ю.н., проф. Шкута О.О.**

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП……..…3

РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період……..10

1.1. Концептуалізація гендерної рівності та прав жінок у контексті збройних конфліктів…….…10

1.2. Міжнародне та національно-правове регулювання захисту прав жінок у постконфліктний період…….....21

РОЗДІЛ 2. Механізми та стратегії забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період…….30

2.1. Інституційні механізми забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період……...30

2.2. Основні виклики та практичні стратегії забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період…….…40

ВИСНОВКИ……..…51

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….....55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період є одним із ключових викликів сучасної правової, політичної та соціальної дійсності, оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність відновлення держави, стабілізацію суспільства та гарантування сталого миру. Збройні конфлікти істотно трансформують соціальну структуру, змінюють традиційний розподіл ролей між жінками і чоловіками, посилюють нерівність і вразливість певних груп населення. В умовах повоєнного відновлення особливої ваги набуває необхідність інтеграції гендерного виміру у всі етапи політики миробудівництва – від гуманітарного реагування до інституційної реконструкції. Саме ця інтеграція виступає передумовою формування інклюзивної системи врядування, побудованої на засадах справедливості, рівноправ'я та недискримінації.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що гендерна рівність у постконфліктний період є не лише соціальною або етичною категорією, а правовим і стратегічним інструментом забезпечення сталого розвитку держави. В умовах російсько-української війни питання участі жінок у системі національної безпеки, політичних процесах, гуманітарних та миротворчих ініціативах набуває принципового значення. Зростання ролі жінок у волонтерському русі, ЗСУ, органах місцевого самоврядування супроводжується необхідністю правового закріплення їхнього статусу, створення механізмів захисту від гендерно зумовленого насильства, а також забезпечення доступу до ресурсів і можливостей у процесі відбудови післявоєнної України. Проблематика гендерної рівності у постконфліктний період потребує комплексного міждисциплінарного осмислення, що поєднує правовий, політичний, соціологічний і гуманітарний підходи. Недостатня ефективність національних механізмів реалізації міжнародних норм, обмежене

представництво жінок у процесах прийняття рішень, відсутність гендерно чутливих підходів до політики безпеки та правосуддя вимагають наукового узагальнення і розробки нових моделей правового регулювання.

Таким чином, дослідження гендерної рівності у постконфліктний період є своєчасним і значущим з точки зору розвитку національного законодавства, удосконалення механізмів державної політики та виконання міжнародно-правових зобов'язань України. Його результати сприяють формуванню цілісної системи правового забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у процесі відбудови, що є необхідною умовою для утвердження справедливого, демократичного та інклюзивного суспільства.

Аналіз останніх досліджень та нормативної бази свідчить про глибоку трансформацію наукових підходів до розуміння гендерної рівності як невід'ємної складової сталого миру, що зумовлено викликами повномасштабної агресії росії проти України та необхідністю адаптації міжнародного досвіду до національних реалій. Зокрема, у працях Т.Л. Сироїд (2024) та Ю.М. Коломієць (2019) ґрунтовно досліджується міжнародно-правовий аспект концепції гендерної рівності та захисту прав жінок, що дозволяє виокремити пріоритетні напрями розвитку правової доктрини у цій сфері. Досвід постконфліктного врегулювання в Руанді та на Балканах, висвітлений у роботах О.Пеловського та звітах правозахисних коаліцій, слугує важливим історичним підґрунтям для розробки стратегій відновлення України. Фундаментальне значення для формування сучасної правової бази мають напрацювання Н.М. Саветчук та В.П. Питльованої (2023), які аналізують зміст гендерної рівності в правовому аспекті, а також дослідження М.А. Бурдоносової (2022) та Л.П. Амелічевої (2024) щодо недопущення дискримінації у трудових відносинах. Окрему увагу в сучасній науковій дискусії приділено гендерному виміру воєнних

злочинів: дослідження А.О. Гавловської та В.М. Стратонова (2025) детально висвітлюють правову природу порушень прав українських жінок у російському полоні, документуючи факти катувань та нелюдського поводження. Теоретичне підґрунтя роботи доповнюється аналізом виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, що у поєднанні з моніторингом Офісу ООН Жінки та індексом гендерної рівності (2025) дозволяє комплексно оцінити ефективність інституційних механізмів. Аналіз публікацій щодо сексуального насильства під час війни та особливостей ресоціалізації жінок-ветеранок (Ю. Сєдая, 2024) дає змогу виявити практичні проблеми постконфліктного періоду, що визначає стратегічні пріоритети правового відновлення та забезпечення прав жінок у майбутній архітектурі безпеки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (затверджено Постановою загальних борів НАПрН України від 26.03.21 р. від 12-21), тематики науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації – 0124U002381). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ №642-Д від 11.11.2024 р.)

Мета кваліфікаційної роботи полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі гендерної рівності у постконфліктний період, визначенні правових, інституційних і практичних механізмів її забезпечення на міжнародному та національному рівнях, а також у формуванні науково обґрунтованих підходів до інтеграції гендерної

складової у процеси миробудівництва, відновлення та демократичної трансформації суспільства.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні сформульовано наступні завдання:

1) розкрити сутність і зміст понять «гендерна рівність», «права жінок» та «постконфліктний період» у сучасній правовій науці, визначивши їх взаємозв'язок і роль у процесі мирного відновлення держави;

2) проаналізувати теоретико-правові засади формування принципу гендерної рівності у міжнародному та національному правопорядку;

3) дослідити міжнародно-правові акти та інституції, що визначають стандарти забезпечення прав жінок у постконфліктний період;

4) охарактеризувати національне законодавство України у сфері забезпечення гендерної рівності, виявити його відповідність міжнародним зобов'язанням і визначити напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення;

5) розкрити зміст, структуру та функціонування інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності на міжнародному, державному та регіональному рівнях;

6) визначити основні виклики, що постають перед системою забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період, та оцінити ефективність наявних політичних і правових стратегій у їх подоланні;

7) обґрунтувати необхідність впровадження комплексної державної стратегії гендерно-чутливої відбудови, яка поєднує правові, соціальні й економічні інструменти для створення інклюзивного, справедливого та стійкого суспільства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення гендерної рівності та реалізації прав жінок у

постконфліктний період, зокрема у сфері формування, функціонування й удосконалення правових та інституційних механізмів, спрямованих на подолання наслідків збройного конфлікту і утвердження принципів рівноправ'я.

Предмет дослідження – теоретико-правові засади, міжнародно-правові стандарти, національні нормативно-правові акти та інституційні механізми забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період, а також практичні стратегії їх реалізації в умовах сучасної України.

Методи дослідження. Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовуються такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний метод – для розкриття взаємозв'язку між процесами постконфліктного відновлення, утвердження гендерної рівності та демократичного розвитку держави; системно-структурний метод – для аналізу елементів і функцій інституційного механізму забезпечення гендерної рівності та визначення їх місця у правовій системі; історико-правовий метод – для дослідження еволюції міжнародних і національних підходів до захисту прав жінок у період збройних конфліктів і після них; порівняльно-правовий метод – для зіставлення міжнародних стандартів забезпечення гендерної рівності з українським законодавством та виявлення напрямів їх гармонізації; формально-юридичний метод – для аналізу правових норм, що регулюють питання рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, та визначення їх змістовних особливостей; метод логічного узагальнення – для формулювання висновків і пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання гендерної рівності у постконфліктний період; прогностичний метод – для окреслення перспектив розвитку гендерно-чутливої державної політики України у сфері відновлення після війни.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному теоретико-правовому обґрунтуванні гендерної рівності як системоутворюючого елемента постконфліктного врегулювання та

сталого розвитку держави. У роботі уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, розкрито взаємозв'язок між відновленням миру, забезпеченням прав жінок і трансформацією державної політики у сфері безпеки та прав людини. На основі узагальнення міжнародних і національних норм визначено структурно-функціональну модель інституційного механізму забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період, що поєднує правові, управлінські та соціальні складові. Розроблено концептуальний підхід до розуміння гендерного мейнстримінгу як стратегічного інструменту державного відновлення, що інтегрує принцип рівності у всі напрями політики після конфлікту.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для вдосконалення державної політики України у сфері забезпечення гендерної рівності, розроблення національних стратегій відновлення відповідно до міжнародних стандартів і рекомендацій ООН. Отримані висновки та узагальнення можуть бути застосовані в діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також у підготовці програм та методичних матеріалів, спрямованих на впровадження гендерно-чутливого підходу у процеси відбудови та миробудівництва.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлені у Альманасі ХДУ – «Магістерські студії».

Публікації. Воробйов С.О. Нормативно-правове забезпечення гендерної рівності та прав жінок у постконфліктний період. Магістерські студії. Альманах. Вип. 24. 2025. Херсон. Івано-Франківськ. ХДУ, 2025 С. 673-676. https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%9C%D0%90%D0%93%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%86%20%D0%A1%D0%A2%D0%A3%D0%94%D0%86%D0%87%20%D0%A5XV%202025.pdf?id=7be0ab95-dde1-4ca7-87b0-797cc4704e0e

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження й складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

1.1. Концептуалізація гендерної рівності та прав жінок у контексті збройних конфліктів

Збройні протистояння та воєнні дії чинять глибокий і нерівномірний вплив на жінок та дівчат, поглиблюючи структурну гендерну нерівність і створюючи нові виклики їхнім правам та безпеці. Як засвідчує аналітичний висновок UN Women «Оперативний гендерний аналіз ситуації в Україні: огляд вторинних даних», війна загострила вже існуючі прояви гендерної дискримінації в Україні. Російсько-українська агресія зумовила трансформацію соціальних ролей: жінки, виконуючи традиційні сімейні обов'язки, паралельно беруть активну участь у волонтерських, гуманітарних і військових ініціативах, проте залишаються недостатньо представленими у процесах формування політичних рішень, у системі державного управління та сфері національної безпеки [1]. При цьому саме на них припадає найбільший тягар кризових наслідків – вимушене переміщення, втрату засобів до існування, обмеження доступу до медичної допомоги й соціальних гарантій. Ситуація поглиблюється через поширення ґендернозумовленого насильства, сексуальної експлуатації, торгівлі людьми та посилення фемінізації бідності, особливо серед одиноких матерів, осіб з інвалідністю та жінок похилого віку, зокрема, у 2024 р. 85 % усіх зареєстрованих випадків домашнього насильства стосувалися жінок [1]. Таким чином, забезпечення гендерної рівності стає ключовим елементом системи захисту прав людини та передумовою для результативного гуманітарного реагування й сталого відновлення держави.

Період після завершення збройного конфлікту є вирішальним для утвердження засад миру, соціальної стабільності й розвитку, а тому інтеграція гендерної рівності та забезпечення прав жінок у процесах відновлення постає не лише питанням справедливості, а й стратегічною умовою ефективного відновлення, запобігання повторенню конфлікту та створення інклюзивного суспільного середовища.

Дослідження та науково обґрунтоване розмежування ключових категорій, а саме «постконфліктний період», «гендерна рівность» та «права жінок», є імперативною вимогою для забезпечення методологічної цілісності та концептуальної валідності кваліфікаційної роботи. Делімітація «постконфліктного періоду» встановлює точні часові й операційні межі для аналізу, дозволяючи сфокусуватися на стратегіях стабілізації та сталої розбудови, відмежовуючи їх від фази активного конфлікту. Концепти «гендерна рівність» та «права жінок», у свою чергу, визначають нормативно-правове поле дослідження, формулюють етичний імператив та слугують основними критеріями для оцінки ефективності будь-яких відновлювальних програм. Їхній спільний аналіз є критичним для коректної ідентифікації структурних дисбалансів, розробки цільових і практично значущих рекомендацій, спрямованих на подолання дискримінації та побудову інклюзивного соціального середовища, що є кінцевою метою всієї наукової праці.

З наукової точки зору, постконфліктний період (post-conflict period) визначається як багатовимірний і трансформаційний етап, що настає безпосередньо після формального припинення або значної деескалації широкомасштабних збройних дій. Цей період являє собою нестабільний проміжок часу, протягом якого суспільство переходить від стану війни до формування сталого (позитивного) миру. Його ключовим змістом є не лише досягнення відсутності насильства (негативний мир), але й реалізація комплексних програм миробудівництва (peacebuilding). Ці програми охоплюють структурні реформи, включаючи відновлення

державного управління, реформу сектору безпеки, заходи з перехідного правосуддя, економічне та соціальне відновлення, а також усунення структурних диспропорцій та першопричин, що спричинили конфлікт. В контексті гендерного аналізу, постконфліктний період розглядається як критичне «вікно можливостей» для інклюзивного переформатування соціальних та політичних інститутів з метою забезпечення повної гендерної рівності та гарантування прав усіх громадян.

Постконфліктний період як багатовимірна трансформаційна фаза знаходить своє відображення у низці емпіричних кейсів, які підкреслюють його нестабільність та критичну важливість для гендерної інтеграції. Наприклад, досвід Боснії і Герцеговини після підписання Дейтонських угод у 1995 році ілюструє виклики інституційного переформатування в етнічно розколотому суспільстві, а також нагальну потребу у впровадженні механізмів перехідного правосуддя, зокрема щодо розслідування та відшкодування збитків жертвам сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом. Зокрема узагальнення досвіду Боснії і Герцеговини має вирішальне значення для України, оскільки демонструє складний шлях постконфліктного врегулювання, досягнутого переважно під тиском та за активного внеску міжнародної спільноти, що є одним із можливих сценаріїв для завершення російсько-української війни. Ключовим документом, що зупинив військові дії, стали Дейтонські угоди (1995 р.), які, хоча й припинили найкривавіший конфлікт у Європі після Другої світової війни, одночасно заклали юридичну основу для створення унікальної та функціонально ускладненої державної конфедерації, що поєднує Хорватсько-мусульманську Федерацію Боснії і Герцеговини (51% території) та Республіку Сербську. Ця структура з інститутом колективного президентства, де обираються три представники найбільших етносів, призвела до законсервованого конфлікту та формування практично непрацездатної державної машини з надмірною кількістю урядових

структур. Такий приклад слугує важливим застереженням для української сторони щодо неприпустимості фокусування на складних адміністративно-територіальних варіантах врегулювання, які можуть гальмувати прогресивний розвиток країни та створювати передумови для внутрішнього розколу цінностей у постконфліктний період [2].

Водночас, ситуація у Руанді після геноциду 1994 року демонструє унікальний приклад суспільної реструктуризації: масові втрати чоловічого населення призвели до суттєвої фемінізації економічних і політичних сфер, що зрештою було інституціоналізовано через ухвалення конституційних норм про гендерне квотування, яке забезпечило одне з найвищих у світі представництв жінок у національному парламенті. Досвід Руанди, спричинений геноцидом 1994 року та наступним відновленням під керівництвом Поля Каґаме, є цінним джерелом експертизи для повоєнної України, особливо у сферах реінтеграції звільнених територій із залученням армії, економічного відродження через розвиток сільського господарства та залучення інвестицій, а також у забезпеченні правосуддя шляхом притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах, що сприятиме уникненню ризиків та формуванню умов для стійкого миру [3]. Особливо цінним для дослідження є досвід Руанди у сфері гендерної рівності, де катастрофічний демографічний дисбаланс, спричинений геноцидом, став каталізатором для конституційного закріплення гендерних квот та забезпечення найвищого у світі рівня представництва жінок у національному парламенті.

Зауважені прецеденти слугують науковою основою для вивчення того, як постконфліктний період може стати не лише часом фізичного відновлення, але й вирішальним моментом для фундаментального перегляду та інституціоналізації гендерної рівності в усіх секторах суспільного життя.

Як визначає Науково-дослідний і недійний «Центр постконфліктного врегулювання» до загальних принципів постконфліктного врегулювання в Україні є: «справедливість, добросовісність і розумність; рівність всіх громадян і відсутність дискримінації; прозорість, відкритість і транспарентність; інклюзивність; системність і всеосяжність; верховенство права; повага до прав і свобод людини і громадянина; дотримання норм і принципів міжнародного права» [4, с.8].

Слід підкреслити, що спеціальні принципи постконфліктного врегулювання в Україні є основою для внутрішньої трансформації, ефективність якої безпосередньо залежить від інтеграції гендерної перспективи. Принципи утвердження національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності вимагають гендерно-збалансованої участі жінок у відновленні державного управління та сектору безпеки на всіх рівнях, що є критичним для національної стійкості. Водночас, принцип увіковічення пам'яті та встановлення історичної правди обумовлює необхідність гендерно-чутливого документування агресії, яке визнає внесок жінок як захисниць та відображає специфіку їхнього досвіду як жертв, особливо щодо ґендернозумовленого насильства. Також, надзвичайно важливим є принцип соціальної реінтеграції жертв конфлікту та ВПО, реалізація якого має бути спрямована на подолання фемінізації бідності та надання спеціалізованої підтримки жінкам, які становлять більшість серед найбільш уразливих груп. Нарешті, незворотність європейського вектору є ключовою гарантією того, що будь-які компроміси чи амністія не будуть поширюватися на воєнні злочини та гендерно зумовлене насильство, забезпечуючи притягнення до відповідальності як необхідну умову для справедливого та сталого миру.

Принципи постконфліктного врегулювання з російською федерацією формують зовнішній нормативний кордон, що захищає

гендерну політику України. Вимоги щодо деокупації, звільнення в'язнів та виплати компенсації повинні бути розширені до забезпечення гендерно-чутливих репарацій, які компенсують специфічні фізичні, психологічні та економічні збитки, завдані жінкам внаслідок російської агресії. Принцип побудови двосторонніх відносин виключно на засадах міжнародного права гарантує, що захист прав жінок, кодифікований у міжнародних конвенціях та гуманітарному праві, матиме пріоритет над будь-якими політичними домовленостями. Крім того, відмова від інтеграційних об'єднань та принцип невтручання у внутрішню політику України є критично важливими для збереження суверенітету України у формуванні її прогресивної гендерної стратегії, запобігаючи нав'язуванню патріархальних або авторитарних соціальних та політичних практик, несумісних із європейським вектором розвитку.

В Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» гендерна рівність – це «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [6]. Як зазначається на вебсторіці Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України гендерна рівність – це фундаментальний принцип, що гарантує жінкам і чоловікам однакові права та можливості для активної і всебічної інтеграції в усі сфери суспільного життя (від економіки до політики), забезпечуючи таким чином формування більш справедливого, гармонійного та інклюзивного суспільства, де потенціал кожного члена громади реалізований повною мірою [5].

Серед наукових підходів до визначення поняття «гендерна рівність» можна виділити наступні:

- «гендерна рівність є складовим елементом загального принципу рівності, суть якого в тому, що всі люди мають бути рівними між собою незалежно від будь-яких особливостей. Однакове

забезпечення рівними правами жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя без будь-яких обмежень щодо статі – прояв гендерної рівності» (Н.М. Саветчук, В.П. Питльована) [7, с. 4.71];

- «важливою складовою загального принципу рівності – є гендерна рівність як основа демократичного устрою держави та суспільства. Рівність за ознакою статі відображає лише один, але дуже вагомий елемент у структурі загального принципу рівності» (М.А. Бурдоносова) [8, с. 21];
- «принцип гендерної рівності в усіх сферах життя випливає зі ст.24 Конституції України, в якій наголошується, що рівність прав жінок та чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї тощо» [9, с. 4];
- «загальною метою ґендерної рівності є суспільство, в якому жінки та чоловіки користуються однаковими можливостями, правами та обов'язками в усіх сферах життя» (Т.Л. Сироїд) [10,с. 932].

Отже, аналіз нормативно-правових та наукових джерел свідчить про те, що гендерна рівність розглядається як багатоаспектний імплементаційний елемент загального принципу рівності, який є фундаментальною основою демократичного устрою держави. На законодавчому рівні вона визначається як рівний правовий статус та рівні можливості для його реалізації, що забезпечує особам обох статей (жінкам та чоловікам) можливість брати рівну участь у всіх сферах суспільного життя. У доктринальному розумінні цей принцип охоплює не лише формальне закріплення прав, що випливає зі статті 24 Конституції України, але й досягнення стану суспільства, де голос кожного громадянина почутий, а потенціал реалізований повною мірою. Отже, гендерна рівність є стратегічною метою, що забезпечує соціальну справедливість, інклюзивність та гармонійний розвиток суспільства.

Враховуючи зауважене вище, підкреслимо, що гендерна рівність – це інституціонально та нормативно гарантований стан суспільних відносин, що передбачає рівний правовий статус жінок і чоловіків та фактичну відсутність дискримінаційних бар'єрів для реалізації їхніх прав, можливостей і обов'язків у політичній, соціально-економічній, культурній та безпековій сферах, що є необхідною передумовою для сталого демократичного розвитку держави та інклюзивного миробудівництва.

Як підкреслює Ю.М. Коломієць, права жінок концептуально інтегровані до універсальної системи прав людини, проте їхня системна імплементація характеризується значним диспаритетом, оскільки повна реалізація цих гарантій на національному рівні залишається недосяжною у жодній юрисдикції. Актуалізація цієї проблеми обумовлена не лише посиленням соціально-економічної ролі жінок, але й стійким існуванням структурних порушень, які демонструють невідповідність міжнародно-правовому принципу рівноправності. Ці порушення включають обмеження політичної суб'єктності через недостатнє представництво у сфері внутрішньодержавної та міжнародної політики, недостатню ефективність механізмів протидії ґендернозумовленому насильству та міжнародній торгівлі людьми, а також гендерний диспаритет у трудових відносинах. Усвідомлення державами нерозривності прав жінок із фундаментальними правами людини формує новий імператив для міжнародної та національної правової концептуалізації [11].

Збройні конфлікти слугують критичним каталізатором для системного та широкомасштабного порушення прав жінок, які є наслідком поглиблення існуючої структурної гендерної нерівності та патріархальних норм, адже, порушення набувають диспропорційного характеру, особливо у сфері фізичної недоторканності та безпеки, що проявляється у ґендернозумовленому насильстві. Ключовими видами таких злочинів є сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, яке

часто використовується як інструмент терору та військова тактика, а також зростання випадків домашнього насильства, посилене мілітаризацією суспільства. Крім того, вимушене переміщення та підвищена вразливість призводять до різкого зростання ризиків торгівлі жінками з метою сексуальної чи трудової експлуатації. Ці порушення, кваліфіковані міжнародним правом як воєнні злочини та злочини проти людяності, разом із деструкцією соціальної інфраструктури, є першопричинами фемінізації бідності, оскільки жінки, втрачаючи джерела доходу та доступ до медичних і соціальних послуг, непропорційно часто опиняються у найбільш вразливому економічному становищі.

Крім прямого фізичного впливу, конфлікт призводить до системного обмеження соціально-економічних, політичних та громадянських прав жінок. У соціально-економічній сфері порушення охоплюють дискримінацію при відшкодуванні збитків за зруйноване майно та обмеження доступу до земельних ресурсів, що є критичним для забезпечення довгострокової економічної безпеки. У політичній площині ключовим порушенням є виключення жінок із формальних процесів миробудівництва, мирних переговорів та прийняття рішень щодо відновлення та реформування сектору безпеки, що прямо суперечить міжнародно-правовому мандату Резолюції РБ ООН 1325 («Жінки, мир та безпека»), навіть попри їхню активну роль у військових, гуманітарних та волонтерських ініціативах, жіноча політична суб'єктність часто ігнорується. Так, у відповідності до Індекс гендерної рівності за стандартами ЄС у сфері політичного та економічного впливу гендерний розрив в Україні залишається суттєво незбалансованим, про що свідчить низький рівень представництва жінок на керівних посадах у державних структурах, зокрема на рівні міністрів, де частка жінок становить лише 18,8%, що значно відстає від середніх показників Європейського Союзу (33,4%) [12].

Особливої уваги заслуговують порушення прав жінок-військовослужбовиць, які, попри виконання бойових завдань нарівні з чоловіками, стикаються з внутрішньосистемною гендерною дискримінацією, що проявляється у нерівному доступі до посад та військових звань, відсутності належного матеріально-технічного забезпечення (зокрема, уніформи та спорядження), а також у випадках сексуальних домагань та насильства в умовах служби. Жінки, які перебувають у полоні, стикаються з подвійним комплексом порушень, що включає пряме фізичне та психологічне насильство, а також сексуальне насильство та жорстоке поводження, які цілеспрямовано застосовуються через їхню гендерну приналежність та/або військову роль. Як зауважують А.О.Гавловська та В.М.Стратонов «Під час російсько-української війни російські та проросійські сили використовували різні формальні обґрунтування для захоплення жінок, обвинувачуючи їх у військових злочинах, участі у незаконних збройних формуваннях, шпигунстві чи співпраці з українськими структурами в залежності від їхнього статусу (військовослужбовців, учасниць територіальної оборони, цивільних осіб або осіб без чітко визначеного статусу), що мало на меті не лише їх утримання, а й здійснення політичного тиску на Україну. Утримання жінок у російському полоні порушує міжнародне гуманітарне право, оскільки як військовополонені, так і цивільні страждають від систематичних тортур та примусових заходів, що створюють непридатні умови утримання, кваліфікуються як воєнний злочин та повинні підлягати міжнародному правосуддю» [13, с.109].

Комплексне усунення цієї типології порушень є фундаментальною передумовою для успішної реалізації гендерно-чутливих механізмів правосуддя перехідного періоду та програм постконфліктного відновлення.

Отже, збройний конфлікт ініціює складний соціально-рольовий диспаритет, у межах якого жінки одночасно позиціонуються як найбільш вразлива категорія населення та як стратегічні агенти стійкості та функціонального відтворення суспільства. Їхня вразливість проявляється у диспропорційному впливі кризових чинників, які включають зростання ризиків ґендерно зумовленого насильства, посилення економічного шоку та неформальне прийняття на себе основного тягаря сімейної відповідальності в умовах мобілізації чоловіків. Водночас, саме жінки масово долучаються до неформальних мереж безпеки, забезпечуючи життєдіяльність громад через волонтерську, гуманітарну та економічну активність, а також посилюючи свою присутність у військових структурах. Ця подвійна роль є визначальною для розуміння соціальної динаміки конфлікту, підкреслюючи їхнє лідерство на низовому рівні та здатність до кризового управління.

У постконфліктний період така специфіка статусу жінок трансформується у парадокс участі, адже, незважаючи на доведену ефективність та активну роль у сфері відновлення на рівні громад, жінки систематично витісняються з формальних інституціональних процесів миробудівництва. Ця структурна диспропорція проявляється у критичній недостатності їхнього представництва у складі переговорних груп, комісіях з питань національної безпеки, реформуванні сектору державного управління та органах перехідного правосуддя. Виключення жінок з процесу прийняття рішень обмежує їхній рівний доступ до постконфліктних дивідендів – зокрема, до економічних ресурсів, механізмів відшкодування (репарацій), програм професійної реінтеграції та політичної влади, що у кінцевому підсумку консервує структурну нерівність та перешкоджає формуванню інклюзивного соціального середовища.

Таким чином, забезпечення політичної суб'єктності жінок та їхня інклюзія є не етичним вибором, а стратегічним імперативом для досягнення тривалого та справедливого миру. Для подолання зазначеної структурної диспропорції критично необхідна імплементація цільових, гендерно-чутливих програм миробудівництва, які охоплюють механізми позитивної дискримінації (квот) у політичній та державній сферах, гарантування рівного доступу до земельних і кредитних ресурсів, а також створення спеціалізованих механізмів правосуддя, що забезпечують справедливі репарації та адекватно враховують специфіку потреб жертв ґендерно зумовленого насильства. Це єдина траєкторія, що гарантує перехід від «негативного миру» до справжнього інклюзивного соціального середовища та стійкого відновлення.

1.2. Міжнародно-правове та національне регулювання захисту прав жінок у постконфліктний період

Нормативно-правове забезпечення гендерної рівності та захисту прав жінок у постконфліктний період формує багаторівневу та універсальну міжнародну архітектуру, що є обов'язковою для імплементації державами. Фундаментальні основи цієї системи закладені у Статуті ООН (1945 р.), який проголошує рівноправність як керівний принцип, та Загальній декларації прав людини (1948 р.), яка має фундаментальне значення у захисті прав жінок, оскільки вона вперше універсально закріпила принцип недискримінації за ознакою статі та встановила нормативну основу, на якій базується вся подальша міжнародно-правова архітектура спеціалізованих інструментів забезпечення гендерної рівності.

Центральне місце у цьому комплексі посідає Конвенція Організації Об’єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (1979 р.) разом із її Факультативним протоколом

(1999 р.), що, будучи інструментом «жорсткого права», встановлює юридично зобов'язуючий стандарт для досягнення фактичної рівності у всіх сферах. Зокрема, Конвенція визначає, що «Держави-сторони вживають в усіх галузях, і зокрема в політичній, соціальній, економічній і культурній, всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо забезпечення всебічного розвитку та прогресу жінок, з тим щоб гарантувати їм здійснення і користування правами людини та основними свободами на основі рівності з чоловіками» (ст. 3) [14].

Додатково стратегічні та програмні рамки окреслені в документах «м'якого права», таких як Пекінська декларація та Платформа дій (1995 р.) і Декларація тисячоліття ООН (2000 р.), а також інтегровані до глобального планування через Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року (Резолюція ГА ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1), де гендерна рівність визначена як критична передумова сталого розвитку. Зокрема, відповідно до Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року, досягнення гендерної рівності (ЦСР 5) є багатокомпонентним стратегічним імперативом, що охоплює як захисний, так і трансформаційний виміри. Він вимагає повсюдної ліквідації всіх форм дискримінації та насильства щодо жінок і дівчаток (5.1, 5.2), включаючи протидію торгівлі людьми та викорінення шкідливих практик, як-от дитячі та примусові шлюби (5.3). Трансформаційний аспект полягає у необхідності реструктуризації соціально-економічних систем шляхом визнання та справедливої оцінки неоплачуваної доглядової праці (5.4) через надання інфраструктури та систем соціального захисту. Стратегія також передбачає забезпечення політичної суб'єктності жінок шляхом гарантування їхньої всебічної та реальної участі, а також рівних можливостей для лідерства на всіх рівнях прийняття рішень (5.5). Крім того, ЦСР 5 вимагає законодавчих реформ (5.a, 5.c), спрямованих на надання жінкам рівних прав на економічні ресурси, доступ до володіння та розпорядження власністю, включаючи землю, фінансові послуги та

спадщину, а також на активне використання інформаційно-комунікаційних технологій для розширення їхніх прав та можливостей (5.b). Нарешті, ціль включає забезпечення універсального доступу до послуг у сфері охорони сексуального і репродуктивного здоров'я та реалізації відповідних репродуктивних прав (5.6) [15].

Особливого значення для постконфліктного врегулювання набуває Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000 р.)є фундаментальним міжнародно-правовим інструментом, що інституціоналізував гендерний вимір у сфері міжнародної політики безпеки та сформував стратегічну рамку WPS-повістки.

Цей документ встановлює подвійний імператив:

1) наголошує на критичній важливості субстантивної участі жінок на всіх рівнях прийняття рішень (від національних до міжнародних інститутів) та у механізмах запобігання, управління і врегулювання конфліктів;

2) вимагає посиленого захисту жінок і дівчат, враховуючи їхню особливу вразливість перед негативними наслідками конфліктів.

Резолюція зобов'язує держави-члени ООН не лише активно залучати жінок до військових та поліцейських сил, інтегруючи гендерний компонент у польові операції, але й забезпечувати системну інституціоналізацію цих принципів [16].

Імплементація Порядку денного «Жінки, мир, безпека» на національному рівні здійснюється державами-членами через прийняття Національних планів дій, що є ключовим механізмом забезпечення відповідальності та реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та наступних резолюцій. Україна демонструє особливу стратегічну значущість цього процесу, ухваливши свій перший Національних планів дій 1325 у 2016 році – безпрецедентно, під час триваючого збройного конфлікту. У 2020 році, у відзначення двадцятої річниці РРБ ООН 1325, Уряд України затвердив другий Національних планів дій на період до

2025 року, що супроводжувався широкою локалізацією – станом на 2021 рік, 22 обласні адміністрації, адміністрація міста Київ та 26 громад ухвалили власні місцеві плани або інтегрували їхні положення у ширші соціально-економічні програми, а також розроблені відповідні секторальні плани інституціями сектору безпеки. З початком повномасштабної війни у 2022 році, Національних планів дій 1325 набув нового стратегічного значення, фокусуючи увагу на найбільш нагальних напрямах: запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство і сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом; забезпечення безпеки громад; гарантування фінансової інклюзивності для внутрішньо переміщених жінок, а також значуща участь жінок і жіночих організацій у процесах гуманітарного реагування та повоєнного відновлення [17].

Узагальнене значення цієї сукупності міжнародно-правових актів полягає у формуванні подвійного імперативу для держав:

1) гарантують посилений захист жінок і дівчат від гендерно зумовленогонасильства та дискримінації, що загострюються після конфлікту;

2) зобов'язують забезпечити повноцінну та змістовну участь жінок в усіх сферах життєдіяльності.

Таким чином, міжнародне право слугує необхідним правовим інструментом тиску та критерієм оцінки, зобов'язуючи національні уряди інтегрувати гендерний вимір у політику відновлення, забезпечуючи, щоб мир і безпека, відповідно до принципів, закріплених у Статуті Міжнародного суду, були не просто припиненням військових дій, а мали трансформаційний характер, заснований на принципах інклюзивності та гендерної рівності.

На національному рівні забезпечення гендерної рівності функціонує як багатокомпонентний юридичний механізм, що має конституційне підґрунтя і слугує інструментом вертикальної

імплементації міжнародно-правових зобов'язань у внутрішнє правове поле. Центральне місце у цьому комплексі займають наступні НПА:

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який не лише формально декларує рівний правовий статус, але й вимагає створення субстантивних рівних можливостей для його реалізації. Зокрема, метою Закону є «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України» [6].

2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», що є ключовим актом для ідентифікації та ефективного усунення як прямої, так і непрямої (структурної) дискримінації за ознакою статі. Так,Закон визначає наступні принципи недискримінації у законодавстві України «1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб» [18].

Додатково правова архітектура забезпечення гендерної рівності інтегрується у механізми програмно-цільового та стратегічного планування. Наприклад, Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» інституціоналізує Ціль 5 (Гендерна рівність) як обов'язковий елемент національної політики, а також Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.05.2025 р. № 439-р «Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року» забезпечує операціоналізацію Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до

2030 року («Мета Стратегії досягається за стратегічними цілями, якими визначаються підходи до формування політики, шляхи розвитку національного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та які відповідають завданням, установленим у національних Цілях сталого розвитку, а також напрямам Пекінської декларації» [19]).

Пілотний розрахунок Індексу гендерної рівності в Україні, ініційований у 2025 році згідно з методологією Європейського інституту ґендерної рівності (EIGE), набув фундаментального стратегічного та правового значення у контексті євроінтеграційного курсу держави та внутрішньодержавних трансформацій. Цей Індекс функціонує як уніфікований інструмент компаративного аналізу, забезпечуючи можливість валідної оцінки становища жінок і чоловіків через призму спільних з ЄС стандартів. Такий підхід є критично важливим для процесу гармонізації національного законодавства та публічних політик з acquis communautaire ЄС, оскільки він дозволяє об'єктивно виміряти відповідність національних зусиль найвищим європейським вимогам. Показники Індексу EIGE виступають як ключові індикатори ефективності (KPIs) при розробці, моніторингу та подальшій оцінці національних стратегічних документів і планів дій, гарантуючи їхню емпіричну обґрунтованість. Оскільки Індекс прямо відображає пріоритети Стратегії гендерної рівності ЄС, його застосування забезпечує стратегічну відповідність українських ініціатив європейським цілям, які охоплюють викорінення ґендерно зумовленого насильства, активну боротьбу з патріархальними стереотипами та досягнення гендерного балансу у прийнятті рішень. Зокрема, підкреслюється, що «ключовими завданнями Стратегії є викорінення ґендерно зумовленого насильства; боротьба із стереотипами; досягнення рівної участі в різних секторах економіки; усунення ґендерного розриву в оплаті праці та пенсії, досягнення ґендерного балансу в процесі

прийняття рішень. Стратегія ґендерної рівності ЄС, в свою чергу, визначає появу нових рекомендацій та обов’язкових до виконання Директив в сфері ґендерної рівності» [20].

Фіксація поточного рівня прогресу України на рівні 61,4 бала, порівняно із середнім показником ЄС у 71 бал, виконує функцію політичного бенчмаркінгу та свідчить, що існуючий гендерний розрив створює необхідний політичний стимул для прискорення системної політики, сфокусованої на усуненні дисбалансів в оплаті праці та пенсійному забезпеченні, а також на активізації зусиль для досягнення європейського ідеалу субстантивної рівності прав і можливостей. Таким чином, Індекс EIGE є не лише статистичним інструментом, але й динамічним важелем євроінтеграційної політики, який обґрунтовує необхідність подальшого інституціонального та законодавчого реформування для повноцінного членства України у Європейському Союзі.

Сукупна значущість національного правового комплексу, особливо у контексті постконфліктного відновлення, полягає у створенні правового механізму, який гарантує, що процес відбудови не призведе до відкату (rollback) досягнутих прав, а буде трансформаційним, сприяючи інклюзивному розвитку. Внутрішня правова база створює інституційну основу для горизонтальної інтеграції гендерного виміру, що критично важливо, оскільки дозволяє уряду інтегрувати гендерні механізми у всі сфери – від економічної реінтеграції (забезпечення рівного доступу до фінансових послуг, власності та механізмів репарацій) та соціального захисту до реформування сектору безпеки та правосуддя перехідного періоду. Таким чином, національне законодавство перетворює міжнародні зобов'язання на конкретний юридичний інструмент розширення прав і можливостей жінок, забезпечуючи не лише формальну рівність, але й субстантивну справедливість, що є стратегічною передумовою для

досягнення стійкого, інклюзивного та довготривалого миру і соціальної консолідації у майбутньому.

Досягнення гендерної рівності та повне забезпечення прав жінок у постконфліктний період категорично вимагає переходу від простої реставрації довоєнного стану до фундаментальних трансформаційних змін соціальних, політичних та економічних структур суспільства. Цей процес є довгостроковим стратегічним проєктом, успіх якого детермінується наявністю консолідованої політичної волі, адекватним фінансовим забезпеченням та ефективною тристоронньою співпрацею між державними інституціями, структурованим громадянським суспільством, зокрема жіночими організаціями, та міжнародною спільнотою. Сукупність міжнародних та національних нормативно-правових актів гарантує, що процеси постконфліктного відновлення набувають системного та цілеспрямованого характеру, виходячи за рамки ad hoc ситуативного реагування. Ключовий стратегічний результат цього підходу – орієнтація на справжнє розширення прав і можливостей жінок (Women's Empowerment), що передбачає їхню змістовну, а не лише формальну участь у політичному житті, економічному відродженні та секторі безпеки. Зокрема, у сфері реформи сектору безпеки та правосуддя це вимагає інституціоналізації спеціалізованих судових і поліцейських підрозділів для ефективного розслідування ґендерно зумовленого насильства, впровадження національних механізмів транзитного правосуддя для подолання безкарності та забезпечення політики нульової толерантності до ГЗН у військових і правоохоронних органах, а також досягнення паритетного гендерного представництва у цих структурах. На рівні політичної участі та побудови сталого миру стратегія передбачає застосування тимчасових спеціальних заходів (квотування) для гарантування паритетного представництва жінок у вищих владних структурах та національних діалогових процесах, посилення інституційної підтримки жіночих

миротворчих мереж та неухильну реалізацію Національних планів дій відповідно до РРБ ООН 1325. Паралельно, соціально-економічне відновлення зосереджується на забезпеченні пріоритетного державного фінансування програм економічного розширення прав і можливостей (economic empowerment), а також створенні доступних та комплексних соціальних послуг із врахуванням гендерних особливостей та специфічних потреб постраждалих осіб, що спільно закладає непорушну основу для стійкого, інклюзивного та довготривалого постконфліктного розвитку суспільства.

РОЗДІЛ 2
МЕХАНІЗМИ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

2.1. Інституційні механізми забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період

Відновлення соціальної, політичної та економічної сфер життя у постконфліктний період є складним, багатовимірним процесом, який інституційно нерозривно пов'язаний із необхідністю імплементації ефективних механізмів забезпечення гендерної рівності. Збройні конфлікти, як правило, загострюють існуючу гендерну нерівність, створюючи нові виклики і унікальні потреби, що вимагають системного та цілеспрямованого реагування. Зокрема, наслідки конфлікту непропорційно впливають на жінок, оскільки фіксується значне зростання рівня сексуального та гендерно зумовленого насильства, погіршується доступ до медичних та освітніх послуг, а також відбувається маргіналізація жінок у процесах прийняття рішень щодо миру та відновлення.

Цей розділ кваліфікаційної роботи присвячено аналізу ключових інституційних структур, політик та інструментів, спрямованих на інтеграцію гендерної перспективи у процеси миробудівництва, відновлення та розвитку. Метою є не лише «відбудувати» суспільство, але й «перебудувати» його на засадах гендерної рівності та інклюзивності, усунувши структурні дисбаланси, що передували конфлікту. Інституційні механізми є критично важливими для трансформації цих «унікальних потреб» у конкретні політики та бюджетні пріоритети.

Оскільки, у постконфліктний період забезпечення гендерної рівності постає як ключовий чинник відновлення суспільної стабільності, сталого розвитку та демократизації державних інститутів, інституціоналізація гендерної перспективи набуває статусу стратегічного імперативу для міжнародних та національних акторів, вимагаючи створення спеціалізованих міжвідомчих механізмів, спрямованих на:

а) розширення участі жінок у процесах миротворчості та прийняття рішень (відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир та безпека»);

б) усунення системної дискримінації у сфері доступу до економічних ресурсів, власності та правосуддя;

в) гарантування захисту від сексуального та гендерно зумовленого насильства шляхом реформування безпекового сектору та імплементації гендерно-чутливих програм перехідного правосуддя.

Міжнародне співтовариство сформувало систему інституційних механізмів, спрямованих на інтеграцію гендерного підходу у процеси миробудівництва, гуманітарної допомоги та державного управління. Центральне місце в цій системі належить Організації Об’єднаних Націй, яка через свої структурні підрозділи забезпечує нормативне, координаційне та моніторингове підґрунтя реалізації принципу рівності прав жінок і чоловіків, що проявляється у діяльності таких ключових інституцій, як Рада Безпеки ООН, яка задає стратегічний вектор для національних планів дій, та Структура ООН Жінки (UN Women), яка виступає як глобальний координатор імплементації гендерного мейнстримінгу та надає технічну експертизу державам-членам, особливо у постконфліктних контекстах, де ефективність цих механізмів безпосередньо корелює зі стійкістю мирних угод та інклюзивністю відновлювальних процесів.

Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй, заснована у 1946 році, є ключовим органом ООН, відповідальним за підтримання міжнародного миру та безпеки, і єдина, що має повноваження приймати обов'язкові до виконання рішення відповідно до Статуту ООН. Вона складається з 15 членів: п'яти постійних членів (США, Китай, росія, Франція та Сполучене Королівство), які володіють правом вето, та десяти непостійних членів, що обираються на дворічний термін. Основними функціями Ради є розслідування суперечок та актів агресії, сприяння мирному розв'язанню конфліктів шляхом переговорів, а в разі необхідності – запровадження санкцій або авторизація використання сили. Крім того, Рада Безпеки бере участь у виборі суддів Міжнародного Суду та пропонує Генеральній Асамблеї кандидата на посаду Генерального секретаря [21].

Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй (далі – РБ ООН) відіграє критичну інституційну роль у забезпеченні прав жінок у контексті міжнародного миру та безпеки, використовуючи свої унікальні повноваження щодо прийняття обов'язкових до виконання рішень. Ключовим інструментом цього впливу є створення та просування Порядку денного «Жінки, мир та безпека», що розпочався з прийняття Резолюції 1325 (2000). Ця резолюція стала нормативним прецедентом, який вперше офіційно визнав гендерний вимір конфліктів, підкресливши важливість участі жінок у запобіганні конфліктам, їхньому врегулюванні та постконфліктному відновленні. Зокрема, ключові вимоги Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2000) до держав-членів та Генерального секретаря, акцентують увагу на інституціоналізації гендерної рівності у сферах миру та безпеки та ґрунтуються на наступних напрямах:

1. Вимоги до Держав-членів ООН: забезпечувати більшу участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у межах національних, регіональних та міжнародних механізмів запобігання, регулювання та вирішення конфліктів; розширювати добровільну фінансову, технічну та

матеріальну підтримку для зусиль з гендерно-чутливої підготовки персоналу; включати гендерні рекомендації до національних програм підготовки військового, цивільного поліцейського та цивільного персоналу для миротворчих операцій [22,с.25].

2. Вимоги до Генерального Секретаря ООН: активізувати участь жінок у врегулюванні конфліктів та мирних процесах, а також призначати більше жінок на посади спеціальних представників та посланників; збільшувати кількість жінок на посадах у польових операціях ООН, особливо серед військових спостерігачів, цивільного та поліцейського персоналу, співробітників з прав людини та гуманітарного персоналу; забезпечити включення гендерного компоненту до операцій з підтримання миру, включаючи зусилля, що вживаються відповідними фондами та програмами; надати державам-членам керівні вказівки та матеріали щодо захисту, прав та особливих потреб жінок, а також щодо значення їхнього залучення до всіх заходів з підтримки миру та миробудівництва.

3. Вимоги щодо Мирних Угод на основі гендерно-чутливого підходу: закликає всі сторони при погодженні та здійсненні мирних угод застосовувати підхід, заснований на врахуванні гендерних аспектів; особливу увагу приділяти потребам жінок і дівчаток у ході репатріації та переселення, а також у процесах реабілітації, реінтеграції та постконфліктного відновлення; підтримувати заходи, спрямовані на сприянні місцевих мирних ініціатив, запропонованих жінками, та місцевих процесів врегулювання конфліктів; забезпечувати залучення жінок у діяльність усіх механізмів здійснення мирних переговорів; вживати заходів, що забезпечують захист і повагу прав людини жінок і дівчаток [22,с.26-27].

Наступні резолюції, зокрема 1820, 1888 та 1960, посилили мандат РБ ООН, деталізувавши аспекти захисту жінок від сексуального та гендерно зумовленого насильства, класифікуючи його як тактику війни

та загрозу міжнародному миру, а також вимагаючи підзвітності за ці злочини та створення механізмів раннього попередження. На операційному рівні РБ ООН інституціоналізує захист прав жінок через обов'язкові гендерні мандати, які включаються до складу всіх миротворчих місій, що передбачає введення посад Гендерних радників та радників із захисту жінок. Більше того, РБ ООН використовує свої виконавчі повноваження для запровадження цільових санкцій проти суб'єктів, відповідальних за систематичні порушення прав жінок, і забезпечує постійний моніторинг ситуації шляхом регулярних вимог до Генерального секретаря ООН щодо звітування про виконання резолюцій «Жінки, безпека, мир». У постконфліктний період це інституційне втручання РБ ООН є вирішальним для забезпечення включення гендерної перспективи у реформу безпекового сектору, програми перехідного правосуддя та економічного відновлення, що трансформує права жінок із соціальної проблеми на центральний аспект глобальної безпекової політики.

Структура ООН Жінки (UN Women) відіграє центральну та багатофункціональну інституційну роль у забезпеченні гендерної рівності та реалізації порядку денного «Жінки, мир та безпека» у постконфліктних контекстах. Як головний глобальний лідер і координатор у цій сфері, UN Women слугує інституційним посередником, що забезпечує переведення міжнародних нормативних зобов'язань, зокрема положень Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та наступних, у практичні, фінансовані та операційні механізми на національному та місцевому рівнях.

ООН Жінки об’єднує і розвиває важливу роботу чотирьох - раніше окремих - структур системи ООН, діяльність яких була зосереджена виключно на ґендерній рівності та розширенні прав і можливостей жінок: Відділ з покращення становища жінок (DAW), Міжнародний навчальний та науково-дослідницький інститут з

покращення становища жінок (INSTRAW), Канцелярія Спеціального Радника з ґендерних питань та покращення становища жінок (OSAGI)та Жіночий Фонд Організації Об'єднаних Націй (UNIFEM) [23].

Функції ООН Жінки охоплюють три ключові напрями:

1) координаційна та нормотворча роль полягає у виступі як ключовий координаційний механізм у системі ООН, що забезпечує послідовну інтеграцію гендерного мейнстримінгу (Gender Mainstreaming) у всі гуманітарні, миротворчі та відновлювальні програми; при цьому UN Women надає технічну експертизу урядам постконфліктних держав для розробки та реформування законодавства, спрямованого на усунення гендерної дискримінації, включаючи підтримку створення та моніторингу Національних планів дій (НПД) щодо Резолюції 1325;

2) в рамках операційної ролі у постконфліктних зонах Структура надає пряму інституційну та логістичну підтримку жіночим організаціям та мережам для забезпечення їхньої смислової участі у мирних переговорах, процесах примирення та конституційних реформах; вона також розробляє та фінансує цільові програми економічної емансипації (навчання, мікрокредитування) для жінок, які постраждали від конфлікту, і співпрацює з національними інститутами правосуддя для забезпечення гендерно-чутливого перехідного правосуддя та сприяння програмам репарацій;

3) у сфері моніторингу та підзвітності UN Women є ключовим інститутом у систематичному зборі та аналізі гендерно-дезагрегованих даних, що забезпечує доказову базу для прийняття рішень, а також сприяє впровадженню гендерно-орієнтованого бюджетування на національному рівні, гарантуючи, що бюджети на відновлення спрямовані на усунення гендерної нерівності.

Таким чином, UN Women забезпечує, щоб гендерна рівність була не лише декларативним принципом, але й операційним, фінансованим та обов'язковим елементом сталого постконфліктного відновлення.

Міжнародні неурядові організації є критично важливим інституційним компонентом забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період, ефективно заповнюючи прогалини, що виникають через слабкість державних інститутів або обмежений мандат міжурядових структур. Міжнародні неурядові організації виконують операційну роль, надаючи пряму гуманітарну допомогу та послуги, орієнтовані на жінок і дівчат, які постраждали від конфлікту. Наприклад, такі організації, як Міжнародний Комітет Порятунку (IRC), створюють спеціалізовані центри відновлення та безпечні простори (Safe Spaces) для надання психосоціальної підтримки, медичних послуг та правової допомоги жертвам сексуального та гендерно зумовленого насильства, особливо у віддалених або найбільш постраждалих районах. Зокрема, IRC, яка працює в Україні з лютого 2022 р., надає комплексну підтримку постраждалим від війни у восьми областях, зосереджуючись на забезпеченні гідності та безпеки вразливих груп, особливо жінок і дівчат. Ключовим напрямом є підтримка жінок та дівчаток, для яких IRC створює спеціальні безпечні простори (наприклад, у м. Дніпро), де вони отримують психосоціальну підтримку та беруть участь у відновлювальних і громадських заходах, при цьому мобільні медичні команди IRC у прифронтових районах надають первинну медичну та психологічну допомогу, включаючи підтримку жіночого репродуктивного здоров’я та навчання медперсоналу роботі з постраждалими від сексуального насильства. Окрім цього, IRC надає фінансову допомогу (понад 29 млн. доларів США) та мікрогранти для відновлення бізнесу, а також юридичну підтримку і послуги захисту, активно співпрацюючи з місцевими жіночими організаціями та владою

для зменшення ризиків, підтримки рівних прав та забезпечення чутності голосів жінок під час ухвалення важливих рішень [24].

Крім того, міжнародні неурядові організації, як-от Oxfam чи CARE International, реалізують програми економічної емансипації (Empowerment), надаючи навчання професійним навичкам та мікрогранти жінкам, які очолюють домогосподарства, тим самим безпосередньо сприяючи їхній економічній реінтеграції та зменшенню вразливості, що є ключовим для сталого відновлення.

На додаток до операційної діяльності, міжнародні неурядові організації відіграють значну адвокаційну та моніторингову інституційну роль, адже вони активно лобіюють інтеграцію гендерної перспективи у національні програми відновлення, реформу безпекового сектору та процеси перехідного правосуддя. Наприклад, Amnesty International та Human Rights Watch збирають та документують факти СГЗН та інших порушень прав жінок, використовуючи ці дані для тиску на національні уряди та Раду Безпеки ООН із вимогою притягнення винних до відповідальності та інституціоналізації гендерно-чутливих судових механізмів. Крім того, міжнародні неурядові організації часто беруть участь у моніторингу виконання національних планів дій щодо Резолюції РБ ООН 1325, забезпечуючи підзвітність державних структур та виступаючи важливим голосом громадянського суспільства у діалозі з міжнародними донорами, сприяючи тому, щоб фінансування відновлення було справді інклюзивним та враховувало потреби різних груп жінок.

Ефективне забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період не може обмежуватися лише міжнародними резолюціями та зовнішньою допомогою, адже, воно вимагає глибокої національної інституціоналізації та трансформації державних структур, законодавства та політик. Національна складова є критично важливою, оскільки саме на рівні держави відбувається безпосередня імплементація міжнародних

зобов'язань (зокрема, згідно з Резолюцією РБ ООН 1325 та CEDAW), а також виділення бюджетних ресурсів та забезпечення підзвітності перед власними громадянами. Інституційні механізми на національному рівні повинні бути розроблені з метою усунення структурних та системних причин гендерної нерівності, які були загострені конфліктом.

Забезпечення гендерної рівності в Україні в умовах великомасштабного відновлення після конфлікту вимагає функціональності центральних виконавчих органів та чітких координаційних механізмів, які виходять за рамки лише нормативного закріплення. В системі інституційного забезпечення гендерної рівності у пост конфліктний період ключовим інструментом є т.з. «центральний гендерний механізм». В Україні його функції виконує Урядовий уповноважений з питань гендерної політики разом із відповідними структурними підрозділами в секретаріаті Кабінету Міністрів України. Цей інститут наділений мандатом для забезпечення горизонтальної координації, що є критичним для синхронізації гендерної перспективи між усіма міністерствами та відомствами, які беруть участь у плануванні та реалізації програм відновлення. Положення про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики визначає, що основними його завданнями є: «1) сприяння забезпеченню реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; 2) участь відповідно до компетенції у координації роботи міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 3) проведення моніторингу щодо врахування Кабінетом Міністрів України принципу гендерної рівності під час прийняття нормативно-правових актів; 4) участь у здійсненні Прем'єр-міністром України представництва Кабінету Міністрів України у міжнародних зустрічах і форумах, у тому числі з Комісією ООН із статусу жінок, Радою безпеки

ООН на сесіях з порядку денного «Жінки, мир, безпека», Ради Європи, ОБСЄ тощо; 5) співпраця та взаємодія з громадянським суспільством з питань щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства» [25].

У жовтні 2025 р. Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики в Україні К.Левченко було представлено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України, який є ключовим інституційним актом, що забезпечує послідовне та системне виконання міжнародних зобов'язань України в рамках Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» шляхом затвердження нового Національного плану дій (далі – НПД) на період до 2030 року та деталізованого плану заходів на 2026–2030 роки. Цей документ інституціоналізує багаторівневу відповідальність, адже зобов'язує центральні та місцеві органи виконавчої влади (включно з обласними та районними військовими адміністраціями) забезпечувати виконання та фінансування НПД за рахунок бюджетних і небюджетних коштів. Крім того, Розпорядження встановлює жорстку вертикаль підзвітності та моніторингу, вимагаючи від регіональних та відомчих структур регулярного звітування та узагальнення результатів, що підкреслює стратегічну важливість інтеграції гендерної перспективи у державне управління, миробудівництво та відновлення [26].

Незважаючи на формальне інституційне закріплення, ефективність національної складової значно обмежується структурними прогалинами та чинниками конфлікту. Неефективність часто проявляється на етапі імплементації та моніторингу, зокрема, політичний мандат центрального гендерного механізму та гендерних радників не завжди супроводжується достатніми виконавчими повноваженнями та фінансовими ресурсами, що знижує їхню здатність реально впливати на прийняття ключових рішень у сфері масштабного відновлення. Додатковим обмеженням є слабкість інститутів правосуддя

у забезпеченні швидкого та ефективного перехідного правосуддя щодо сексуальне та гендерно зумовлене насильство, де високий рівень стигматизації та складність документування злочинів ускладнюють притягнення винних до відповідальності. Більше того, у сфері економічної реінтеграції спостерігається інституційна прогалина у розробці адаптованих програм для жінок-ветеранів та жінок, які втратили майно, що потребує посилення співпраці між відповідними міністерствами, економічними відомствами та місцевими адміністраціями для усунення бюрократичних та юридичних бар'єрів.

2.2. Основні виклики та практичні стратегії забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період

Забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період є критичним імперативом для стійкого миру та інклюзивного розвитку, проте цей процес стикається з комплексом системних, інституційних і соціокультурних викликів, які загрожують нівелювати зусилля міжнародного співтовариства та національних урядів. Ці виклики є ключовим об'єктом наукового аналізу, оскільки їхнє ігнорування може призвести до відтворення гендерної нерівності в оновлених інституційних структурах.

Інституційний опір є фундаментальною перешкодою, що проявляється у таких основних аспектах:

1. У постконфліктних державах державні інститути часто характеризуються низькою інституційною спроможністю (capacity) та функціональною фрагментацією. Це стосується органів правосуддя (судів, прокуратури), безпекового сектору та центральних гендерних механізмів. Наслідком чого є низька ефективність імплементації міжнародних зобов'язань, що перетворює їх на суто декларативні акти.

Недостатня підготовка персоналу, високий рівень корупції та нестабільність управління додатково ускладнюють інституційну роботу з гендерної інтеграції.

2. Навіть за умови формального прийняття гендерних політик, забезпечення ресурсами та наданням виконавчих повноважень гендерним радникам або центральним гендерним механізмом часто залишається низьким політичним пріоритетом. Гендерна рівність інституційно сприймається як вторинне питання (soft issue) порівняно з невідкладними потребами економічного відновлення або безпеки (hard issues), що призводить до критично недостатнього фінансування (зокрема, через неефективне застосування Гендерно-орієнтованого бюджетування), яке обмежує реалізацію життєво важливих програм захисту та емансипації жінок.

3. Попри чіткі вимоги Резолюції РБ ООН 1325 щодо забезпечення повної та рівної участі жінок, вони систематично залишаються недопредставленими на директивних рівнях мирних переговорів, у комісіях з примирення, конституційних асамблеях та комісіях з відновлення. Ця інституційна ексклюзія призводить до того, що специфічні потреби жінок ігноруються або залишаються недостатньо врахованими у фінальних угодах та національних планах відновлення, що у свою чергу підриває легітимність та стійкість мирних домовленостей.

Одним із найбільш значущих інституційних викликів у постконфліктний період є системна безкарність (impunity) за злочини, зокрема за сексуальне та гендерно зумовлене насильство, яке часто використовується як тактика ведення війни. Зокрема, Моніторинга місія ООН із прав людини в Україні підкреслює, що «Сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом, є порушенням міжнародного права прав людини, гуманітарного та кримінального права. Запобігання такого роду насильству та притягнення винних до відповідальності – спільна

відповідальність, що ґрунтується на зобов’язаннях держав у сфері прав людини» [27]. Безкарність сексуальних злочинів підриває довіру до державних інститутів і є прямим наслідком слабкості та нечутливості національних систем перехідного правосуддя, які стикаються з проблемою відсутності належно підготовлених кадрів (слідчих, суддів) для документування сексуально та гендерно зумовленого насильства і забезпечення протоколів захисту жертв і свідків.

Крім того, реформа безпекового сектору нерідко зосереджується лише на військовому аспекті, ігноруючи потребу в гендерній трансформації поліцейських та правоохоронних структур, що є критичним для забезпечення безпеки жінок на рівні громад і запобігання рецидивам насильства.

Нарешті, інституційні механізми репарацій часто виявляються негендерно-чутливими, оскільки схильні надавати пріоритет матеріальним збиткам, не враховуючи специфічні нематеріальні травми та соціальну стигматизацію, які пережили жінки вході збройного конфлікту.

У постконфліктний період забезпечення гендерної рівності стикається зі значними соціально-економічними та соціокультурними інституційними викликами, що у своїй сукупності створюють комплексний бар'єр для економічної та соціальної емансипації жінок.

Насамперед, в умовах повномасштабної агресії та подальшого відновлення України економічна нерівність та обмежений доступ до ресурсів для жінок критично посилюються. Це особливо стосується внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та жінок-голів домогосподарств, багато з яких втратили майно та джерела доходу, що залишає їх у стані глибокої економічної вразливості, ускладнюючи їхнє стійке відновлення та реінтеграцію у нових громадах. Ця вразливість додатково посилюється через інституційні бар'єри та прогалини у законодавстві та правозастосовній практиці, які, незважаючи на загальну проголошену

рівність, можуть обмежувати права жінок на компенсацію за зруйноване житло, відновлення втрачених документів на власність та успадкування майна, особливо на тимчасово окупованих або прифронтових територіях. Такі перешкоди ускладнюють жінкам доступ до пільгового кредитування, державних та міжнародних програм мікрогрантів і відновлення бізнесу (наприклад, через відсутність застави чи бюрократичні складнощі), тим самим нівелюючи зусилля урядових структур та міжнародних партнерів, спрямовані на економічну емансипацію та забезпечення їхньої фінансової стійкості.

Паралельно з цим, збереження глибоко вкорінених патріархальних та традиційних соціокультурних норм являє собою суттєвий неформальний інституційний опір. Ці неформальні інститути, часто представлені впливовими неформальними лідерами та релігійними структурами, чинять протидію офіційним гендерним політикам, обмежуючи мобільність, доступ до освіти та політичну участь жінок на рівні громад, що значно ускладнює роботу офіційних гендерних інституцій (та ефективну імплементацію НПД 1325. Зрештою, критичною є інституційна прогалина у сфері психосоціальної та фізичної реінтеграції, оскільки державні структури часто не мають достатньої спроможності для забезпечення якісної, довгострокової та адаптованої психосоціальної та медичної допомоги жінкам, які пережили травми війни, а також жінкам-ветеранам, які стикаються з подвійною дискримінацією та відсутністю цільових, інклюзивних програм для повернення до цивільного життя, що вимагає негайного інституційного посилення та цільового фінансування.

Зрештою, критичною є інституційна прогалина у сфері психосоціальної та фізичної реінтеграції, оскільки державні структури та територіальні громади часто не мають достатньої спроможності для забезпечення якісної, довгострокової та культурно-адаптованої психосоціальної та медичної допомоги жінкам, які пережили травми

війни, зокрема сексуальне та гендерно обумовлене насильство. Особливо гостро ця проблема стосується жінок-ветеранів, які стикаються з подвійною дискримінацією (як жінки, так і як військові) та відсутністю цільових, інклюзивних програм для їхнього повернення до цивільного життя, що вимагає негайного інституційного посилення та цільового фінансування спеціалізованих центрів. Зокрема, Ю.Сєдая у своїй праці «Адаптація та ресоціалізація після боротьби за незалежність України: досвід жінок-ветеранок з 2014 року дотепер» підкреслює, що процес повернення жінок-ветеранів до цивільного життя в Україні є гендерно-специфічним і значно ускладнюється комплексом соціокультурних, медичних та інституційних бар'єрів, які не враховуються чинними програмами реінтеграції. Центральною проблемою є соціокультурна стигматизація, що виникає із глибоко вкорінених патріархальних гендерних ролей в українському суспільстві, де чоловік-військовий сприймається як герой, тоді як жінка-солдат часто є об'єктом ворожих настроїв, сексизму та невизнання її внеску у захист суверенітету держави. Ці упередження (зокрема, звинувачення у пошуку партнера чи відмова у довірі до професійного досвіду) призводять до обмеження кар'єрних можливостей та применшення бойових досягнень жінок у Збройних Силах та подальшій цивільній адаптації. На додаток, жінки-ветерани стикаються з унікальними проблемами здоров'я, де домінують психоемоційні розлади, а також репродуктивні та гінекологічні проблеми, що можуть бути спричинені як фізичною, так і психологічною травмою війни. На жаль, національна інституційна прогалина у сфері охорони психічного здоров'я характеризується браком психологів, навчених працювати з гендерно-специфічними травмами та наслідками сексуального та гендерно зумовленого насильства, що призводить до обмеженого доступу до якісної, довгострокової та адаптованої терапії. Зрештою, критичною перешкодою є відсутність спеціалізованих державних програм соціальної та психологічної

реінтеграції для жінок-ветеранів, оскільки існуючі програми є гендерно нейтральними і не враховують відмінностей у соціальних очікуваннях, стигматизації та потребах у працевлаштуванні, що вимагає негайного інституційного посилення та цільового фінансування для створення інклюзивних механізмів повернення до цивільного життя [28].

Забезпечення стійкої гендерної рівності в Україні у період відновлення вимагає впровадження комплексних практичних стратегій, сфокусованих на глибинній інституційній трансформації та усуненні виявлених системних, економічних та соціокультурних бар'єрів. Для подолання політичної маргіналізації гендерної проблематики, необхідно інституційно підвищити статус Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, перетворивши його на повноцінний центральний механізм із розширеними виконавчими повноваженнями, включаючи право вето на рішення міністерств, які ігнорують гендерну експертизу в ключових планах відновлення та безпеки. Цей захід має супроводжуватися обов'язковою інституціоналізацією бюджетування, орієнтованого на гендерні аспекти, вимагаючи від усіх розпорядників коштів, що залучаються у процеси відновлення, проводити обов'язкову оцінку гендерного впливу своїх витрат, що гарантуватиме цільове та справедливе фінансування програм захисту жінок та їхньої економічної емансипації. Для усунення інституційної ексклюзії жінок з директивних рівнів, необхідно законодавчо запровадити тимчасові спеціальні заходи (квоти), які забезпечать їхню повну та рівну участь у всіх комісіях з відновлення, конституційних асамблеях, а також переговорних та моніторингових групах.

Паралельно, для подолання системної безкарності та забезпечення безпеки, ключові стратегії повинні стосуватися сфери правосуддя і безпеки. Життєво важливим є інституціоналізація створення спеціалізованих судових палат, прокуратур та слідчих підрозділів, які пройшли обов'язкову високопрофільну підготовку з

питань документування злочинів сексуального та гендерно зумовленого насильства, працюючи виключно за протоколами захисту жертв та забезпечення їхньої конфіденційності.

Реформа безпекового сектору має стати гендерно-трансформаційною, а не просто нейтральною, включаючи обов'язкове впровадження гендерного навчання для всього персоналу, а також забезпечення спеціалізованих служб у поліцейських та правоохоронних органах, які відповідають за роботу з сексуальним та гендерно зумовленим насильством на рівні громад, що є запобіжником рецидивів.

Крім того, інституційні механізми відшкодування (репарацій) мають бути обов'язково розширені, включаючи компенсацію не лише матеріальних збитків, а й нематеріальних травм (психологічних, репродуктивних, соціальної стигматизації).

Нарешті, стратегії інклюзивної реінтеграції повинні бути спрямовані на усунення економічних та соціокультурних бар'єрів. Зокрема, необхідно створити цільові державні та регіональні економічні програми, які забезпечать спрощений доступ до пільгового кредитування, мікрогрантів та компенсації для жінок-внутрішньо переміщених осіб та жінок-ветеранів, які стикаються з дискримінацією та бюрократичними перешкодами у відновленні власності та бізнесу.

Критично важливим є негайне інституціоналізувати створення та цільове фінансування комплексних центрів психосоціальної та фізичної реінтеграції, які надають адаптовану та довгострокову допомогу жінкам-ветеранам, що стикаються з подвійною дискримінацією та унікальними проблемами здоров’я, залучаючи психологів, навчених роботі з гендерно-специфічними травмами. Ці зусилля мають бути доповнені стратегіями протидії соціокультурному опору, де державні та регіональні програми спільно з громадськими організаціями проводитимуть цільові інформаційні кампанії для деконструкції

патріархальних гендерних ролей та боротьби зі стигматизацією жінок-військових.

На нашу думку, Стратегія забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період в Україні має ґрунтуватися на комплексному та інституційно-трансформаційному підході, спрямованому на подолання виявлених системних, економічних і соціокультурних викликів та охоплює три ключові взаємопов'язані напрями – інституційне посилення та політичний пріоритет, гендерно-чутливе правосуддя та безпека та інклюзивна соціально-економічна реінтеграція.

Стратегія забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період в Україні – розроблена для інтеграції принципів гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у всі аспекти відновлення та розбудови миру в Україні. Вона ґрунтується на міжнародних зобов’язаннях України, зокрема Резолюції Ради Безпеки Організації Об’єднаних Націй (ООН) 1325 «Жінки, мир, безпека».

I. Принципи та візія.

Візія: Україна як держава, де гендерна рівність є наріжним каменем демократичного, стійкого та інклюзивного відновлення, а жінки та чоловіки мають рівні права, обов'язки та можливості для участі та впливу на всі процеси розбудови миру.

Ключові принципи: 1) забезпечення повної, рівноправної та значущої участі жінок у всіх сферах постконфліктного відновлення; 2) врахування різного впливу конфлікту на жінок, чоловіків, дівчат та хлопців різних груп; 3) створення механізмів контролю та звітності за дотримання гендерної рівності; 4) не просто відновлення status quo, а створення суспільства з вищим рівнем гендерної рівності.

II. Стратегічні цілі та пріоритетні напрями діяльності:

1. Участь жінок у процесах прийняття рішень та розбудові миру

Ціль: Забезпечити рівноправну участь жінок на всіх рівнях (національному, регіональному, місцевому) у відновленні, управлінні та миробудівництві.

Пріоритетні заходи:

- запровадження обов'язкових гендерних квот (не менше 40%) для участі жінок у складі органів, відповідальних за відновлення, включаючи комісії з питань безпеки, економічного розвитку та інфраструктури;
- підтримка та розвиток жіночих громадських організацій, які працюють у сфері миробудівництва, а також проведення навчальних програм для жінок-лідерок, зокрема внутрішньо переміщених осіб;
- збільшення представництва жінок у Збройних Силах України, Національній Поліції та інших безпекових структурах, а також включення гендерного компонента у всі реформи цього сектора.

2. Гендерно чутливе відновлення справедливості та подолання наслідків конфлікту

Ціль: забезпечити гендерну чутливість у процесах перехідного правосуддя, репарацій та документування воєнних злочинів.

Пріоритетні заходи:

- систематичний збір та документування злочинів, пов’язаних із сексуальною та гендерно зумовленою насильством, забезпечуючи конфіденційність та безпеку постраждалих;
- розробка програм репарацій, які враховують специфічні втрати та шкоду, завдану жінкам та чоловікам, включаючи втрату майна, засобів до існування та психологічну травму;
- навчання суддів, прокурорів та адвокатів з питань СГЗН та міжнародного гуманітарного права, а також включення жінок-фахівців у слідчі групи.

3. Економічне розширення прав і можливостей жінок

Ціль: Подолання гендерних розривів на ринку праці та забезпечення рівного доступу жінок до економічних ресурсів і можливостей у відновленій економіці.

Пріоритетні Заходи:

- створення спеціальних кредитних та грантових програм для жіночого підприємництва, особливо для жінок із постраждалих від конфлікту регіонів та ветеранок;
- програми професійної перепідготовки та навчання жінок для опанування нових, перспективних професій, необхідних для відбудови (будівництво, ІТ, зелена економіка);
- інвестиції у розвиток соціальної інфраструктури (дитячі садки, догляд за літніми людьми), щоб зменшити непропорційне навантаження на жінок по догляду.

4. Запобігання та протидія гендерно зумовленому насильству

Ціль: Посилення механізмів захисту та підтримки постраждалих від гендерно зумовленому насильству та його запобігання.

Пріоритетні Заходи:

- розширення мережі спеціалізованих кризових центрів, притулків та психосоціальної підтримки, доступних для всіх постраждалих, незалежно від місця проживання чи статусу;
- посилення виконання Стамбульської конвенції та національного законодавства щодо запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству;
- включення чоловіків та хлопців у програми з профілактики гендерно зумовленому насильству та просування ненасильницьких моделей поведінки.

ІІІ. Інституційна координація та моніторинг

1. Створення Міжвідомчої координаційної ради з гендерної рівності та відновлення за участі представників Верховної Ради України,

міністерств, Організації Об'єднаних Націй та громадянського суспільства.

2. Запровадження гендерно орієнтованого бюджетування на всіх етапах відновлення, щоб забезпечити, що державні кошти розподіляються справедливо та враховують потреби різних гендерних груп.

3. Розробка системи гендерно дезагрегованих індикаторів та регулярний моніторинг прогресу.

4. Щорічна публічна звітність перед Кабінетом Міністрів України та громадянським суспільством.

ВИСНОВКИ

В ході дослідженнями дійшли наступних висновків.

Забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період постає як складний, багаторівневий процес, що охоплює правові, соціальні, економічні, політичні та інституційні виміри. Результати дослідження засвідчують, що збройний конфлікт є не лише чинником деструкції, але й каталізатором суспільних трансформацій, які створюють передумови для перегляду традиційних соціальних ролей, переосмислення принципів державної політики та зміцнення системи прав людини. Гендерна рівність у цьому контексті розглядається не як окремий напрям соціальної політики, а як стратегічний компонент відновлення миру та розвитку держави, що визначає якість і сталість постконфліктного врегулювання.

Встановлено, що постконфліктний період формує особливі умови для інституційного реформування держави, у межах якого інтеграція гендерної складової набуває особливого значення. Війна посилює структурну нерівність, фемінізацію бідності, дискримінацію у доступі до ресурсів і рішень, але водночас відкриває нові можливості для участі жінок у суспільному житті, адже, у цей період жінки виступають не лише як група, що зазнала найбільших втрат, а й як активна рушійна сила гуманітарної стабілізації, волонтерської та соціальної мобілізації. Їхня роль у процесах відбудови є вирішальною для досягнення сталого миру, однак недостатнє представництво у сфері політики, безпеки та державного управління гальмує формування інклюзивної системи врядування.

Доведено, що ефективне забезпечення гендерної рівності потребує взаємодії міжнародного та національного правових рівнів. Міжнародні стандарти, закріплені у Статуті ООН, Конвенції CEDAW, Пекінській платформі дій та Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки,

мир, безпека», утворюють універсальну нормативну базу, яка визначає державні зобов'язання щодо ліквідації дискримінації, участі жінок у миротворчих процесах і захисту від гендерно зумовленого насильства. Водночас, саме національна правова система забезпечує реальну імплементацію цих норм у практику державного управління. Українське законодавство, представлене Законами «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» і «Про засади запобігання та протидії дискримінації», формує основні засади державної гендерної політики, проте його реалізація потребує поглиблення координаційних, моніторингових та фінансових механізмів.

Дослідження підтверджує, що для ефективної реалізації принципів гендерної рівності необхідна системна інституціоналізація спеціалізованих органів і механізмів. Визначальну роль у цьому процесі відіграють міжнародні структури, насамперед ООН Жінки (UN Women), які забезпечують технічну, аналітичну та координаційну підтримку державам у впровадженні гендерного мейнстримінгу у політику відновлення. Їхня діяльність у постконфліктних контекстах створює базові стандарти для інтеграції гендерного виміру у програми безпеки, правосуддя, економічного розвитку та гуманітарної допомоги. Досвід Боснії і Герцеговини, Руанди та інших держав підтверджує, що інституційна підтримка жінок, закріплення квот на політичне представництво, створення спеціалізованих судових органів і програм репарацій є критично важливими для забезпечення справедливості та сталого миру.

На національному рівні ключовим інструментом формування ефективної гендерної політики визначено Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, діяльність якого спрямована на горизонтальну координацію державних органів і контроль за врахуванням гендерної складової у всіх нормативних актах та державних програмах. Додаткову роль відіграють громадські організації,

які виступають провідниками міжнародних стандартів, забезпечують адвокацію прав жінок, надають гуманітарну, правову та психологічну допомогу, сприяючи зміцненню довіри до держави та інституцій правосуддя.

Сукупність досліджених механізмів демонструє, що відновлення після конфлікту не може обмежуватись лише фізичною реконструкцією інфраструктури – воно потребує глибокої трансформації соціальних відносин, заснованої на принципах рівності та недискримінації. Саме інтеграція гендерного підходу у політику відбудови забезпечує підвищення ефективності реформ, стабілізацію суспільства, зниження рівня насильства та посилення громадянської участі. В умовах сучасної України це набуває особливої актуальності, оскільки відновлення держави після російської агресії передбачає не лише повернення до довоєнних показників, а й формування нової системи управління, орієнтованої на соціальну справедливість і рівноправ’я жінок і чоловіків.

Узагальнення результатів дає підстави стверджувати, що досягнення гендерної рівності є однією з ключових умов демократичного розвитку, гарантією прав людини та фактором національної безпеки. Реалізація гендерно чутливої політики у постконфліктний період дозволяє забезпечити не лише відновлення суспільної стабільності, але й перехід до якісно нового рівня соціальної інтеграції, де участь жінок у прийнятті рішень, відбудові економіки та миротворчих процесах стає невід’ємною складовою сталого миру. Розбудова системи, у якій рівність прав і можливостей є практичним інструментом державного управління, формує підґрунтя для посилення довіри громадян до інститутів влади та зміцнення європейської ідентичності України.

Таким чином, забезпечення гендерної рівності у постконфліктний період не є факультативним аспектом політики відновлення – це її стратегічне ядро, що визначає траєкторію розвитку держави. Інтеграція

гендерного підходу у всі сфери суспільного життя створює основу для формування інклюзивного, справедливого та мирного майбутнього, у якому жінки і чоловіки мають рівні можливості для участі у відновленні країни, розбудові демократичних інститутів та досягненні справжнього миру.

У контексті постконфліктного відновлення України, ключові виклики для забезпечення гендерної рівності полягають у подоланні підвищеного рівня гендерно зумовленого насильства, інтеграції жінок-ветеранок та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), боротьбі з гендерними стереотипами та забезпеченням рівної участі жінок у всіх політичних та економічних процесах відновлення. Практична стратегія вимагає: запровадження гендерно чутливого перехідного правосуддя та репарацій; розширення економічних можливостей для жінок через цільові гранти та перекваліфікацію, посилення інституційного механізму (зокрема, через гендерно орієнтоване бюджетування) та обов'язкового квотування для жінок в органах прийняття рішень; надання комплексної психосоціальної та медичної допомоги постраждалим від гендернозумовленого насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оперативний гендерний аналіз ситуації Україні: огляд вторинних даних: 29 березня 2022р. UNWomen_BR. URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-05/UNWomen_BRIEF_A4_2022_UKR-1.pdf (дата звернення: 18.09.25)

2. Дейтонські угоди. Розділена конфедерація. Досвід для України. Правозахисна коаліція». Справедливіть заради миру на Донбасі. URL: https://www.jfp.org.ua/blog/blog/blog_articles/2 (дата звернення: 11.09.25)

3. Пеловський О. Відновлення Руанди після геноциду 1994 року: історичний досвід та уроки для України. URL: https://www.inam.org.ua/pdf/Institute_of_American_Studies_Rwanda's_Rebuilding_After_the_Genocide__Lessons_for_Ukraine.pdf (дата звернення: 10.09.25)

4. Постконфліктне врегулювання для України. Науково-дослідний і недійний «Центр постконфліктного врегулювання». URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/POST-CONFLICT-block-ukr.pdf (дата звернення: 12.09.25)

5. Гендерна політика. Міністерство соціальної політики,сім'ї та єдності України. URL: https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/henderna-polityka (дата звернення: 14.10.25)

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Законі України від 08.09.205р. № 2866-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text (дата звернення: 11.10.25)

7. Саветчук Н.М., Питльована В.П. Поняття та зміст гендерної рівності: правовий аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства.* Івано-Франківськ. 2023. № 63. С.4.63-4.74.

8. Бурдоносова М.А. Гендерна рівність та недискримінаціяв документах міжнародної організації праці. *Юридичний науковий*

електронний журнал. №6/2022. С. 21-24. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/2.pdf (дата звернення: 14.09.25)

9. Амелічева Л.П. Гендерна рівність як фактор підвищення ефективності механізму реалізації права на працю наукових та науково-педагогічнихпрацівників . Академічні візії. 2024. № 32. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/150 (дата звернення: 19.09.25)

10. Сироїд Т.Л. Концепція гендерної рівності та прояви гендерної нерівності:міжнародно-правовий аспект. Аналітичне-порівняльне правознавство/ редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Бєлов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2024. №6. С. 925-934. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/157.pdf (дата звернення: 24.09.25)

11. Коломієць Ю.М. Права жінок як об’єкт міжнародного захисту. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми.* Харків, 2019. С. 97-98. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/45.pdf (дата звернення: 10.10.25)

12. Індекс гендерної рівності за стандартами ЄС: як забезпечені права жінок у ключових сферах в Україні. ZMINA. URL: https://zmina.info/news/ukrayinskyj-indeks-gendernoyi-rivnosti-yak-zabezpecheni-prava-zhinok-v-klyuchovyh-sferah/ (дата звернення: 12.09.25)

13. Гавловська А.О.,Стратонов В.М. Гендерний вимір військових злочинів: правовий аналіз порушень прав українських жінок у російському полоні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* № 3 (2025). С. 104-110. URL: https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/942/866 (дата звернення: 13.10.25)

14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: ООН від 18.12.1979 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#top (дата звернення: 14.09.25)

15. 17 Цілей сталого розвитку. Global Compact Network Ukraine. URL: https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/ (дата звернення: 14.10.25)

16. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Офіційний вебсайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: https://www.if.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325-zhinki-mir-bezpeka (дата звернення: 15.09.25)

17. Про Порядок денний «Жінки, мир, безпека» та підтримку ООН Жінки. UN WOMEN. URL: https://ukraine.unwomen.org/uk/shcho-my-robymo/zhinky-myr-ta-bezpeka (дата звернення: 14.09.25)

18. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text (дата звернення: 25.09.25)

19. Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.05.2025 р. № 439-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 10.09.25)

20. Індекс гендерної рівності в Україні. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf (дата звернення: 12.09.25)

21. Безпека та врегулювання конфліктів у світі. LVIV MUN. URL: http://lvivmun.sii.org.ua/security-council/ (дата звернення: 14.09.25)

22. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з ґендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери /Колектив авторів. Київ, 2017. 172 с.

23. Прос структуру ООН Жінки. UN WOMEN. URL: https://ukraine.unwomen.org/uk/pro-nas/pro-strukturu-oon-zhinky (дата звернення: 11.10.25)

24. Міжнародний комітет порятунку (IRC) в Україні. URL: https://www.rescue.org/resource/mizhnarodniy-komitet-poryatunku-irc-v-ukraini (дата звернення: 12.10.25)

25. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 390. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.10.25)

26. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2030 року та плану заходів з його виконання у 2026–2030 роках. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: https://www.msp.gov.ua/legislation/draft-legal-acts/pro-zatverdzhennya-natsionalnoho-planu-diy?fbclid=IwY2xjawNz-45leHRuA2FlbQIxMQBicmlkETE4N2VlUlk3Yk95ZmoxS0tXAR6v-etGhlle2lPzXL4Gcbr3emEw0uB1ixEGOewo0McbP1gQwaXEEJnkJa3MNg_aem_-Obd6YlTU01UKV02-l55og (дата звернення: 18.09.25)

27. Сексуальне насильство під час війни — в ООН повідомили статистику. Новини Live. URL: https://news.novyny.live/seksualne-nasilstvo-pid-chas-viini-v-oon-povidomili-statistiku-215391.html (дата звернення: 19.09.25)

28. Сєдая Ю. Адаптація та ресоціалізація після боротьби за незалежність України: досвід жінок-ветеранок з 2014 року дотепер. Четвертий аналітичний звіт серії "Феміністичні перспективи підтримки України. 2024. 13 с. URL: https://gppi.net/assets/Siedaia_2024_Women_Veterans_Ukraine_UKR.pdf (дата звернення: 14.09.25)

29. Басиста І., Стратонов В., Дрозд О Перспективи та невідворотність відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності (діяльність спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (JIT); Співробітництво із міжнародним кримінальним судом; перспективи створення міжнародного трибуналу ADHOC тощо) (Продовження огляду)». Militaryoffencesandwarcrimes: background, theoryandpractice: collectivemonograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. 876 p.

30. Стратонов В.М. Використання штучного інтелекту та інформаційних можливостей у створенні профіля злочинця. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки» Випуск* 5. 2024. Гельветика, 2024. С.21-27 URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/issue/view/20 (дата звернення: 21.09.25)

31. Басиста І., Стратонов В., Щур Б. Санкційні механізми та відновлення України. Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law : Scientific monograph / Under the general editorship of Stratonov V. M. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. P.1- 31 URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/495 (дата звернення: 11.09.25)

32. Гавловська А.О. Жінка як об’єкт злочинного посягання. *Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів* : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, Херсон, 17-18 листопада 2021 р. / Упоряд. Т. Казакова. – Херсон, книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2021. С.267-269.

33. Стратонов В.М. Використання цифрових технологій у виявленні та документуванні фактів експлуатації людини під час

збройних конфліктів: доказова база в міжнародних судах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадского. Серія: юридичні науки* Том 36 (75) №1. 2025. С.173-178 DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/2830.pdf (дата звернення: 22.09.25)

34. Гавловська А.О. Вплив релігійних норм та ідеології на права жінок і дітей в першій та другій третині XX ст. в Ірландії та нацистській Германії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки»: зб. наук. праць / гол. ред. Стратонов В.М. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 1. С.5-10 URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/338/320 (дата звернення: 24.09.25)

35. Гавловська А.О. Утримання представниками російських збройних сил та правоохоронних органів українських жінок-полонених в умовах повномасштабного вторгнення рф у 2022 р. *Правовий статус військовополонених: проблемні питання застосування положень вітчизняного та міжнародного законодавства*: збірник матеріалів міжкафедрального міжвузівського круглого столу. (м. Чернігів, 16 грудня 2022 р., Академія Державної пенітенціарної служби). Чернігів: Десна Поліграф, 2023, С.69-73

36. Гавловська А.О. Традиції, звичаї та практики гендерно-зумовленого нанесення тілесних ушкоджень. *Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ХДУ, 02-03 листопада 2023 р.) / за ред. А.І.Соловйова. Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. С466-469

37. Гавловська А.О. Вплив традицій на прояви гендерно-обумовленого насильство проти жінок: історія та сучасність. Професійно-прикладні дидактики. Випуск 1.2024. С. 61-65. URL: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/pad/article/view/355/316 (дата звернення: 009.25)

38. Гавловська А.О. Правовий вимір стигматизації жінок. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки» Випуск 5. 2024. Гельветика, 2024. С.5-10 URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/442/400 (дата звернення: 14.10.25)

39. Гавловська А.О. Гендерна рівність у післявоєнній Україні: правові виклики та перспективи. Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective : scientific monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. P. 56-69. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-559-4-4 (дата звернення: 12.09.25)